

EDGAR ALLAN POE - HAVRAN

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

baladická* lyricko-epická* báseň
(poezie, lyrika/epika); ŽÁNŘ: balada*

Slovní zásoba, figury a tropy:

převažuje spisovný jazyk, ovšem s mnoha zastaralými výrazy - archaismy* (*kuropění* [svítání], *hoře* [bolest srdce/zármutek]) nebo přechodníky (*maje*, *rozjímaje*, *hledaje*); místy i hovorové (*tos řek*) a knižní výrazy (*dí* [říká], *svěťce* [žena prohlášená za svatou], *nadvzdušná* [jemnější než vzduch/nehmotná]) nebo cizojaz. prvky z hebrejštiny (*mene tekel* [naléhavé varování]); FIGURY: epifora* („*opust' sochu, havrane...opust' sochu, havrane*“, „*havrane...havrane*“, „*uhrane...uhrane*“); epizeuxis* („*stále sedí, stále sedí*“); TROPY: symbol* (*havran* = symbol zla, satan); personifikace* (*havran dí* [havran říká]); epiteton ornans* (*dívka nadvzdušná*); přirovnání* („*jako dábel na bělostných řadrech Pallas Athéné*“); metafora* (*Vyndeť zobák z mého srdce* [ukončí mé trápení])

Rytmus, verš, rym:

8stopý trochej; charakteristický verš, resp. jeho závěr

Stylistická charakteristika textu:

na poezii nezvyklá přímá řeč; pohádkové motivy (mluvící havran); antické prvky (*Pallas Athéné*); kontrasty (život X smrt, bílá X černá, nebe X peklo)

Postavy:

MUŽ (autobiografické prvky autora): nešťastný a osamělý muž, trpící horečkou a smrtí své dívky; v průběhu děje střídavě neklidný a smířlivý; uvažuje o životě, smrti, apod.; HAVRAN: pohádkový symbol; zoologicky je označen nesprávně, v originále šlo o krkavce (havran však odpovídá tradiční české symbolice)

Děj:

vypravěč (autor) - osamělý muž trýzněný horečkou - vzpomíná na svou zemřelou dívku Lenoru → marně k ní hledá cestu prostřednictvím okultních věd → o půlnoci ho vyděsí podivný šramot → původcem zvuků je havran (v orig. krkavec) → havran vletí do jeho pokoje a znepokojuje ho svou záhadností → muž mu pokládá různé otázky → vždy dostává stejnou odpověď: *Nevermore* (nikdy více) → mužův neklid se mění v paniku → je vyděšený a snaží se havrana vyhnat, ten však v pokoji zůstává → na závěr muž (autor) metaforicky konstatuje, že havran už nikdy neodletí (nezmizí z jeho duše)

Kompozice:

pouze 108 veršů (rozděleno do 18 slok po 6 verších)

Prostor a čas:

mužův pokoj (malá, ale velkoryse a skvostně zařízení místnost); období neupřesněné, děj se však odehrává o půlnoci během několika minut, možná hodin

Význam sdělení (hlavní myšlenky díla):

vyjádření vlastních pocitů (značné autobiografické prvky)

Motivy:

smrt, tragická láska, výstraha, temnota, zlo, peklo, osamělost, halucinace

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

z původních britských kolonií vznikají některé americké státy (1816-1859); počátek sporů mezi severními a jižními státy kvůli odlišnému postoji k otroctví, později vedoucí k americké obč. válce

Zákl. principy fungování spol. v dané době:

ve spol. stále přetrvává silný vliv církve, náboženských dogmat a tradic

Kontext dalších druhů umění:

HUDBA: romantismus (Giuseppe Verdi, Fryderyk Chopin); ARCHITEKTURA: novogotika (např. přestavba Westminsterského paláce v Londýně)

Kontext literárního vývoje:

aktuální je stále ještě romantismus*, na vzestupu už je ale realistická* literatura (v USA realismus* spíše až ve druhé polovině 19. století); REALISMUS*: Charles Dickens (*Oliver Twist*, *Vánoční koleda*), Honoré de Balzac (*Evženie Grandetová*, *Otec Goriot*), Nikolaj Vasiljevič Gogol (*Mrtvé duše*); ROMANTISMUS*: Victor Hugo (*Chrám Matky Boží v Paříži*), Alexandre Dumas st. (*Tři mušketýři*), Alexander Sergejevič Puškin (*Evžen Oněgin*)

AUTOR - život autora:

Edgar Allan Poe (1809-1849) – všestranný **americký romantický* básník**, prozaik, esejista*, **zakladatel moderního detektivního a hororového žánru a představitel rané science fiction**; nar. v Bostonu (USA) → brzy sirotkem → adoptivní rodiče (odtud prostřední jméno Allan) → studia → potíže s alkoholem a drogami → stavy deprese (během nich často tvořil) → ztráta zaměstnání → významněji začal tvořit ve 30. letech 19. stol. → r. 1835 získal práci šéfredaktora → r. 1845 vydal sice kontroverzní, ale úspěšnou báseň *Havran* → získal společ. postavení → znovu chudoba + problémy s alkoholem → zemřel v Baltimoru r. 1849 jako nemajetný tulák; ZAJÍMAVOSTI: podařilo se mu vysvětlit do té doby nevyřešený kosmologický “Olbersův paradox” (zkr.: Proč je v noci tma, když všude okolo Země září hvězdy, stejně i větší než Slunce...)

Vlivy na dané dílo:

silné autobiografické prvky (autorovy deprese a halucinace, závislost na alkoholu a drogách, smrt jeho manželky)

Vlivy na jeho tvorbu:

brzká smrt jeho rodičů; pobyt s adoptivní rodinou v Anglii → tajemnost a hrůzostrašnost jeho pozdějších děl; četba slavných romantických autorů (např. lorda Byrona)

Další autorova tvorba:

kromě poezie tvořil zejména povídky (několik desítek) a jiné krátké prózy, za svého života byl však známý také jako literární kritik; POVÍDKY: *Vévoda De L'Ormelette* (humorná povídka; 1832), *Rukopis nalezený v láhvi* (1833), *Dábel ve zvonici* (1839), *Vraždy v ulici Morgue* (detektivní povídka; 1841), *Eleonora* (1842), *Jáma a kyvadlo* (slavná povídka z doby španělské inkvizice; 1842), *Černý kocour* (1843), *Odcizený dopis* (detektivní povídka s postavou amatérského detektiva C. Augusta Dupina; 1844), *Předčasný pohřeb* (hororová povídka; 1844), *Povídky* (1845), *Skokan* (hororová povídka; 1849); ROMÁNY: *Příběhy Arthura Gordona Pyma* (dobrodružný námořnický příběh s prvky hororu; 1838), *Maják* (nedokončený román/povídka), aj.; POEZIE: *Tamerlán a jiné básně* (sbírka; 1827), *Básně* (sbírka; 1831), *Ulalume* (samostatná báseň; 1847), *ESEJE**: *Filozofie nábytku* (esej o dekoraci interiérů), *Filozofie básnické skladby*, aj.; LITERÁRNÍ KRITIKA: velmi ostrá až nevybíravá, přesto poměrně uznávaná

Inspirace daným literárním dílem (film, dramaturgie, aj.):

PŘEKLADY: Karel Čapek, Vítězslav Nezval, Jaroslav Vrchlický, Charles Baudelaire; FILM: *Havran* (komediálně-hororový film USA; 1963) - hl. role: Jack Nicholson; *Ptáci* (horor USA; 1963) - režie: Alfred Hitchcock; MALBA: báseň byla námětem i pro množství výtvarných děl; PARODIE: báseň byla zkráceně parodována v populární americké seriálu *Simpsonovi*

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

samotné dílo i celá autorova tvorba měla značný vliv na francouzské prokleté básníky (Arthur Rimbaud, Jean-Paul Verlaine) a na celý moderní žánr sci-fi a hororu; ovlivnil také Charlese Baudelaira nebo Arthura Conana Doylea; vliv měl i na moderní literaturu (Ray Bradbury, Joanne Rowlingová)

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

báseň tehdejší společnost ohromila → Poe se díky ní velmi proslavil a z obskurního, podivínského básníka se stal doslova národní celebritou (v USA) → jeho v Evropě téměř neznámá díla včetně *Havrana* osvětlil až Charles Baudelaire, který ho překládal do francouzštiny → *Havran* je dodnes považován za jednu z nejvýznamnějších básní všech dob

Dobová kritika díla a její proměny:

lit. kritika dílo hodnotila různě → pozdější amer. prezident Abraham Lincoln báseň vyzdvihl, naopak Ralph Waldo Emerson v ní „*nic neviděl*“, William Butler Yeats ji zase označil za „*neupřímné a vulgární*“ dílo, jehož provedení je pouhým „*rytmickým trikem*“ → dnes kritika řadí dílo k autorovým vrcholům

Srovnání s vybraným literárním dílem:

Karel Jaromír Erben - *Kytice* (některé balady z tohoto díla obsahují podobný motiv výstrahy, většinou v nich ale dochází k přímému potrestání viníka; chybí zde také vyložené hororové prvky, autor mnohem více využívá přírodní i náboženské zákonitosti a tradice); Mary Shelleyová - *Frankenstein* (ještě ranější hororový román, byť s jiným příběhem i motivy)

Jednou o půlnoci, **maje** horečku a **rozjímaje** nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné – když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadáni velmi jemně zatūkání na dveře – a pak už ne. „Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné – jednou jen a pak už ne.“

Ach, již při vzpomínce blednu! Myslím, že to bylo v lednu, každý uhlik vrhal stín jen přede mne a dál už ne. Toužil jsem po **kuropění**; – marně **hledaje** v svém čtení ulehčení od **hoře** nad Lenorou – již poslušně **svěťce** zvou Lenora – nad jménem **dívky nadvzdušné**, jež byla mou a teď už ne.

... „**Tos řek** jistě na znamení, že se chystáš k rozloučení, táhni zpátky do bouře a do podsvětí, satane! – Nenech mi tu, starý lháři, ani pířka na polštáři, neruš pokoj mého stáří, **opust' sochu, havrane!** **Vyndeť zobák z mého srdce, opust' sochu, havrane!**“ **Havran** dí: „Už vickrát ne.“

Pak se klidně ulebedí, **stále sedí, stále sedí jako dábel na bělostných řadrech Pallas Athéné**; oči v snění přimhouřeny na pozadí bílé stěny, lampa vrhá beze změny jeho stín, **jimž uhrane – a má duše z toho stínu, jimž mne navždy uhrane, nevychodí se – vickrát ne.**

balada - zpravidla lyricko-epický útvar většinou s ponurým dějem a tragickým koncem; původně založené na lidových pověrách a zvycích (K. J. Erben), ve 20. stol. se v nich začíná objevovat sociální podtext (Jan Neruda, Jiří Wolker, Jaroslav Vrchlický, Petr Bezruč)

lyricko-epické žánry (lyricism) - žánry, které kombinují nedějovost (lyricnost) s dějovostí (epičností); NEJČASTĚJŠÍ LYRICKO-EPICKÉ ŽÁNRY: balada*, romance, poema

epifora - opakování stejného slova nebo skupiny slov na konci po sobě jdoucích veršů nebo vět **epizeuxis** - opakování slov po sobě v jednom verši (řádku) nebo větě

symbol - naznačuje jinou skutečnost; skutečný význam rozostřuje/zjednodušuje (př.: Helena Trójská = symbol krásy, resp. krásné ženy, pro kterou jsou muži ochotni i umírat)

personifikace - připisování lidských vlastností neživým věcem, živočichům nebo abstraktním pojmům

epiteton ornans - básnický přívlastek zdobný či ozdobný; přikládá důraz nezvyklé (neobvyklé) vlastnosti osobě, předmětu nebo jevu (např. „*zemřelá slova*“) **přirovnání** - pojmenování na základě srovnání či podobnosti dvou subjektů (*studené jako mramor*); často využívá nadsázku (vědomé přehánění)

metafora - přenesení významu na základě vnější podobnosti (*zub pily, kapka štěstí*); zub nemá s pilou nic společného, ale tvarem se podobá hrotům na pile; kapka = trochu) **romantismus** - v literatuře jde o směr, který se rozvíjel zejména v 1. pol. 19. stol. a pravděpodobně vznikl v Anglii; rozvíjela se zejména lyrická (nedějová) poezie, lyricko-epické žánry, ale také román, aj.; ZNAKY: konflikt mezi vnitřním a vnějším (reálným) světem; pocit vnitřní rozervanosti hlavního hrdiny, který se vzpírá společenským konvencím; PŘEDSTAVITELÉ: sestry Brontëové, Victor Hugo, Alexandre Dumas st., Alexander Sergejevič Puškin, Karel Hynek Mácha, B. Němcová, Karel Jaromír Erben, aj.

esej - odborný novinářský žánr; střední či kratší rozsah; úvaha na dané téma **hororová próza** - próza s hororovými (tajemné postavy a prostředí) a nadpřirozenými prvky